

Przemoc wobec dziecka w środowisku rodzinnym – symptomy i przeciwdziałanie

opracowanie: Anita Fyk

Polskie prawo nie zezwala na stosowanie przemocy w rodzinie. Wiele dziedzin prawa, zwłaszcza prawo karne i rodzinne przewiduje znaczną liczbę środków i sposobów postępowania mogących służyć jej zapobieganiu. Zespół ekspertów Amerykańskiego Towarzystwa Psychologicznego opracował definicję, która określa przemoc w rodzinie jako wszelkie zachowania polegające na złym traktowaniu o charakterze fizycznym, emocjonalnym lub seksualnym osób spokrewnionych. Obejmują one: stosowanie siły fizycznej lub presji psychicznej, nadużywanie władzy rodzicielskiej, naruszanie równości praw małżonków, próby podtrzymywania autorytetu siłą, zaniedbania lub błędy w opiece nad osobami jej wymagającymi. Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (z późn. zmianami) „przemoc domowa to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą”.

Dziecko, które jest ofiarą przemocy, może wykazywać różne symptomy widoczne w zachowaniu i funkcjonowaniu emocjonalnym. Doświadczenie przemocy w życiu dziecka najczęściej zaburza jego rozwój we wszystkich obszarach.

Z reguły u dziecka krzywdzonego występuje kilka lub kilkanaście objawów widocznych w wymienionych poniżej czterech sferach rozwojowych. Występowanie pojedynczego objawu nie musi oznaczać, że dziecko jest krzywdzone. Niektóre z zachowań są charakterystyczne i normalne dla poszczególnych etapów rozwojowych, dlatego należy uwzględnić ten aspekt podczas obserwacji.

Rozwój poznawczy:

- opóźnienie rozwoju poznawczego w odniesieniu do wieku dziecka;
- trudności w koncentracji uwagi;
- zaburzenia rozwoju mowy, np. jąkanie, mutyzm wybiórczy;
- zniekształcenia myślowe, tzn. przekonanie o swojej winie, odpowiedzialności za to, co się stało –często widoczne w wypowiedziach dziecka, jego stosunku do siebie, jego sposobie

uczestniczenia w życiu grupy rówieśniczej.

Rozwój emocjonalny:

- poczucie winy;
- wysoki poziom lęku, fobie;
- niska samoocena;
- reakcje nerwicowe, np. tiki, obgryzanie paznokci, wrywanie sobie włosów czy brwi;
- odcinanie się od emocji – dziecko w różnych sytuacjach zachowuje się tak, jakby nic nie czuło;
- nerwowość, złość, płacz bez konkretnego powodu;
- moczenie wtórne;
- stereotyp występujący w zabawie (dotyczy głównie dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym – dziecko w sposób uporczywy powtarza elementy zabawy, bawi się ciągle w to samo, nie zmienia żadnego elementu zabawy. Tematem zabaw nie musi być przemoc. Występowanie wyłącznie tego objawu może wskazywać na zaburzenia rozwojowe dziecka).

Rozwój psychoseksualny:

- zachowania masturbacyjne (masturbacja bez innych objawów – zwykle jest oznaką towarzyszącego dziecku napięcia emocjonalnego, nie zaś przemocy. U dzieci małych, do 4. roku życia, masturbacja stanowi element prawidłowego rozwoju psychoseksualnego);
- zachowania seksualne;
- wypowiedzi dotyczące seksualności: używanie nowych, nieadekwatnych do wieku określeń dotyczących czynności seksualnych i/lub intymnych okolic ciała, nadmierne zainteresowanie seksualnością, wulgarnie wypowiadanie się na tematy z nią związane;
- odgrywanie przemocy seksualnej podczas zabawy;
- wiedza o seksualności nieadekwatna do wieku dziecka;
- stereotypy występujące w zabawie związane z kontaktem seksualnym;
- zachowania o charakterze prostytucji (dotyczy dzieci w wieku szkolnym i młodzieży);
- uszkodzenia w obrębie narządów płciowych, nawracające infekcje narządów moczowo-

płciowych.

Rozwój psychospołeczny:

- wycofanie się, izolowanie od grupy rówieśników;
- zachowania agresywne wobec rówieśników;
- nieposłuszeństwo (dotyczy dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym) lub zachowania opozycyjno-buntownicze (dotyczy dzieci w wieku szkolnym i młodzieży);
- stosowanie przemocy wobec innych;
- zachowania ryzykowne (dotyczy dzieci w wieku szkolnym i młodzieży).

Dziecko, które staje się ofiarą konfliktu i sytuacji przemocowej bardzo często jest załężnione, odosobnione. Strach to naturalne uczucie towarzyszące w takich okolicznościach. Młody człowiek informuje o przemocy stosownie do swego wieku oraz stanu psychicznego. Niezmiernie ważne jest reagowanie na każdy komunikat, nawet w sytuacji, gdy wydaje się być interpretowany na wyrost. Bezpieczeństwo dziecka powinno zawsze być traktowane w sposób priorytetowy. Dziecko pojmuje przemoc jako brak szacunku dla własnych potrzeb i integralności emocjonalnej. Skutki, jakie ponosi dziecko w wyniku doświadczania przemocy można rozpoznać w jego funkcjonowaniu poznawczym, emocjonalnym oraz behawioralnym. Dzieci dotyczą podwójne straty, bo zmieniony sposób ich funkcjonowania (zwany objawami) jakie powoduje doświadczanie krzywdzenia, często wpływa niekorzystnie także na ich rozwój. Powstają straty, o których mówi się, że to straty rozwojowe. Dzieci, aby prawidłowo przejść do następnego etapu rozwojowego, potrzebują stabilizacji emocjonalnej, a także stymulacji do rozwoju. Rodzina z problemem przemocy koncentruje jednak swoją uwagę na problemie przemocy, rzadziej na dzieciach wychowujących się w tej rodzinie. Rodzina zatem – ponieważ nie rozwiązuje swojego problemu – nie tylko nie wspiera dziecka w rozwoju, ale swoją dysfunkcją także powoduje zaburzenie jego rozwoju.

Dzieci, które są krzywdzone odczuwają panikę, strach, bezsilność oraz smutek, pojawiają się blokady emocjonalne oraz niezdolność do określenia swoich uczuć, zauważalnym wydaje się brak dialogu z dorosłymi i chęć kamuflażu, obarczanie winą siebie samego za zaistniałe okoliczności.

Dziecko krzywdzone w rodzinie doświadcza urazów psychicznych, które wywierają znaczący wpływ na jego rozwój i funkcjonowanie. Skutki krzywdzenia często ujawniają się w relacjach dziecka z otoczeniem w formie zaburzeń zachowania i emocji. Zaburzenia te mogą być

skutkiem wszystkich rodzajów krzywdzenia dziecka. Należą do nich:

- lęki, fobie,
- zaburzenia snu,
- depresja,
- tiki,
- jąkanie,
- moczenie nocne,
- zanieczyszczanie się kałem i moczem,
- nadpobudliwość psychoruchowa,
- wycofanie z kontaktów społecznych, zahamowanie,
- wagarowanie,
- ucieczki z domu,
- sięganie po substancje psychoaktywne,
- zachowania autodestrukcyjne (samookaleczenia, próby samobójcze),
- zaburzenia jedzenia (anoreksja, bulimia),
- zachowania agresywne,
- zachowania antysocjalne, wchodzenie w kolizję z prawem.

Zawsze też nasz niepokój powinna budzić nieadekwatnie niska samoocena dziecka.

W procesie diagnozy, ocenie sytuacji psychologicznej dziecka potrzebna jest ocena, badanie, jakie konsekwencje miała przemoc względem sposobu funkcjonowania dziecka. Przyjrzenie się śladom po krzywdzie daje nam obraz zniszczeń, jakie spowodowała przemoc w psychice dziecka.

Dokonując diagnozy zbierane są bowiem informacje o:

- a. przemocy, która miała miejsce w relacji opiekunów dziecka,
- b. sytuacji, w których dziecko obserwowało przemoc,
- c. sytuacji, w których dziecko słyszało przemoc- podniesione głosy, krzyki sprawcy i ofiary,
- d. sytuacji, w których dziecko doznawało przemocy ze strony sprawcy,
- e. sytuacji, w których dziecko słyszało o przemocy od członków rodziny,
- f. sposobie funkcjonowania dziecka w rodzinie, zwłaszcza w sytuacjach bezpośredniego zagrożenia przemocą.